
УДК 81'373.421

Тетяна Коць

Інститут української мови НАН України, м. Київ

СЛОВОВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКА В МОВІ ПЕРІОДИКИ 40–50-х років ХХ ст. НА ТЛІ ТЕНДЕНЦІЙ ПРЕСКРИПТИВНОЇ НОРМИ

У статті проаналізовано слововірні процеси в мові публіцистичного стилю 40–50-х років ХХ століття у зв'язку з тенденціями динаміки прескриптивної норми. Особливу увагу звернено на функціонування слововірних варіантів, узагальнено основні напрямки лексичних і граматичних змін.

Ключові слова: слововір, мовна норма, варіант, похідне слово.

Єдиним джерелом лінгвістичного аналізу мови періодичних видань 40-50-х років ХХ століття і досі залишається «Курс історії української літературної мови» (Т II./ за ред. І.К. Білодіда. — К., 1961), що внаслідок екстралінгвальних чинників висвітлював лише загальні тенденції поповнення словникового складу української мови назвами явищ радянської дійсності. На той час було суттєво обмежено сфери функціонування української мови, штучно змінено, чітко окреслені в попередні десятиліття, тенденції формування й усталення літературного стандарту на всіх мовних рівнях. Попередні напрацювання мовознавців, зокрема низку граматичних праць О. Синявського, О. Курило, А. Кримського, Є. Тимченка та ін. було відкинуто, а нових не створено. Неперервність писемної традиції була підтримана і збережена насамперед мовними особистостями митців художньої літератури, яка залишалася чи не єдиним повноцінним плацдармом для розвитку літературної мови.

© Т.А. КОЦЬ, 2015

Екстралінгвальні чинники позначилися на зменшенні кількості україномовних видань, проте вони вже традиційно охоплювали всі регіони України. Діахронне вивчення однієї з небагатьох сфер неперервного функціонування української мови — публіцистичного стилю — дозволяє по-новому об'єктивно висвітлити процес становлення літературної норми і історії літературної мови в цілому.

Закладений в 10-30-ті рр. ХХ ст. багатий мовно-виразовий потенціал публіцистичного стилю було відчутно збіднено внаслідок абсолютного вилучення інформації, яка належала до духовної сфери життя народу (як наслідок — майже зникли емоційно-експресивні тексти, звузилося коло тематично-інформаційних блоків, було розірвано зв'язок і центральних, і регіональних видань із живою діалектною стихією), що призвело до обмеження словникового запасу. Мова всіх періодичних видань демонструвала поширення штампів радянської ідеології як інструменту впливу на формування масової свідомості суспільства — суспільства без власних ідеалів і національної ідентифікації.

Найстійкішою до екстралінгвальних умов була граматична система, яка, незважаючи на проголошений курс зближення з російською мовою, ще не одне десятиліття зберігала самобутні ознаки української мови, зокрема і в сфері словотвору. У мові публіцистичного стилю експресивно-стилістична функція словотворення у цей період була майже згорнута, а номінативна забезпечувала іменування нових фактів дійсності та формування понять про них.

У всіх регіональних періодичних виданнях 40-50-х рр. ХХ ст. традиційно вживалися назви суб'єктів дії віддієслівного творення з суфіксами **-ник**, що передавали загальне словотвірне значення «носій процесуальної ознаки», напр.: *У змаганні за дострокове виконання січневої програми відзначився кращий стахановець механо-складального цеху **свердильник Надточій**, який виконав три змінних норми (КП, 3.01.1950); По дві з половиною норми дали члени бригади **формівників Такового** (КП, 3.01.1950).* Активно вживалися назви осіб за родом занять із суфіксом **-альник**, напр.: *Епігони космополітів у ролі **повчальників**, оглядаючи репертуар шевченківців під час гастролей в Криму, цинічно заявили нібито театр показував п'єси, які являють собою музейний експонат (ЛГ, 17.03.1949); **Калібрувальники** під час роботи зрозуміли свою помилку і внесли корективи в розрахунки (РД, 28.01. 1953).*

Такі назви були частиною сформованої і активно вживаної у 20–30-х рр. ХХ ст. української термінології. Періодичні видання у 40–50-х рр. ХХ ст. були однією з небагатьох сфер мовної практики, яка фіксувала мовні явища свого часу.

Утворені за таким зразком назви осіб слугували основою для творення складних назв суб'єктів дії, напр.: *У змаганні **токарів-швидкісників**, яке охопило тепер всю країну, виконання норми стало масовим явищем (КП, 3.01.1950).* Сформованою в 20-30-ті роки базою української термінології активно послуговувалися всі видання. Це були назви осіб

за спеціальністю, професією, які репрезентували реалії соціально-економічного життя того часу: *Особливо добре працює зміна коксовиків, якою керує комуніст тов. Сазонов* (РД, 28.01. 1953); *За здані шкури в порядку обов'язкового продажу контори «Заготживсировина» продають здавальникам шкіряні товари залежно від якості шкури* (КП, 21.03.1950); *Ураховуючи, що організація приймання хліба на глибинних пунктах зерна потребує залучення великої кількості нових кадрів, Українській конторі Заготзерна не пізніше 10 липня 1944 року підготувати та перепідготувати на короткотермінових курсах і семінарах робітників пунктів масових кваліфікацій не менше 12500 чоловік, з них зав. складами та приймальників — 3500, лаборантів — 3500, таксувальників — 5500 чоловік* (ПП, 10.06.1944); *Автоматизація процесу зварювання давала змогу некваліфікованим робітникам і навіть підліткам після короткого навчання виконувати ту роботу, яку раніше робили 5-6 кваліфікованих електрозварників* (КП, 28.03.1950).

Назви із суфіксом **-щик**, як ознака початку процесу уподібнення до російської мови, були рідковживаними незалежно від географії періодичних видань, напр.: *Доменщики магнітки беруть активну участь в раціоналізації виробництва* (НП, 5.04.1953); *Велике число негрів використовується прибиральниками, чистильниками, піднощиками, домашніми слугами з жалюгідною оплатою праці* (РО, 24.06.1950).

Від дієслова *поставляти* було утворено іменник *поставник*, який не мав жодних словотвірних варіантів, напр.: *Я відвідала Москву як шахістка, а не як поставник матеріалу для газети «Інформашон»* (КП, 14.02. 1950).

Такі тенденції знайшли висвітлення і в прескриптивній нормі. Кодифікація, як показує історія мовознавчої науки, — це ретроспективна, найбільш експліцитна і об'єктивна форма суспільного сприйняття мовних явищ. У «Курсі сучасної української літературної мови» за редакцією Л. А. Булаховського (К., 1951) у розділі «Словотвір» було проаналізовано поширення окремих афіксів у різних семантичних групах: *«В іменниках — назвах людей за спеціальністю, професією, родом діяльності відчутно переважали, — як зазначав автор, — українські продуктивні моделі з суфіксами -ник, -івник, -альник, -ільник»* [5: 349]. Слова з суфіксами **-чик**, **-щик**, **-вщик** подавалися як можливі варіантні форми. Наприклад, до переліку зазначених назв зараховано: *газівник, фрезерувальник, топільник, доменник і доменщик, турбінник і турбінщик, формувальник і формівщик, мартенник і мартенівщик* [5: 350]. Так само було кваліфіковано словотвір іменників за спеціальністю, професією чи родом діяльності жіночого роду: *«Для утворення назв жіночого роду в цій групі іменників звичайно виступає суфікс -к-, приєднаний до форми чоловічого роду, або -ниця, -івниця, -альниця, -ільниця, -чиця, -щиця, -вщиця, відповідно до -ник, -івник, -альник, -ільник, -чик, -щик, -вщик у чоловічому роді: робітниця, фрезерувальниця, формівниця»* [Там само]. Прикладів із суфіксами **-чик**, **-щик**, **-вщик** не було зафіксовано і

в наступних граматиках, зокрема в «Сучасній українській літературній мові. Морфології» за редакцією І.К. Білодіда (К., 1969). У праці зазначено, що «для означення осіб за характером діяльності суфікс **-ик** виступає часто в сполученні з суфіксами **-н-**, **-інн-**, **-альн-**, **-ильн-**, **-ільн-**, **-ч-**: *газівник, рахівник, в'язальник, штампувальник, мастильний*» [15: 40–41]. Не зафіксовано форми на **-щик**, **-вщик** і в «Орфографічному словнику» (К., 1975), і в «Словнику української мови». — Т. I. — XI (К., 1970–1980). Більшість іменників подано лише з суфіксами **-ник**, **-івник**: *газівник, турбівник, формувальник, фрезерувальник* [12]. Деякі назви осіб за професією подано як варіанти: *доменник* — *доменщик* [Там само].

У монографії «Словотвір сучасної української літературної мови» за редакцією М.А. Жовтобрюха (К., 1979) зазначено: «При наявності певної кількості слів цього типу в сучасних словниках [іменників з суфіксом **-щик/-чик**] він не став продуктивним для української мови. Майже всі ці слова так і залишилися на рівні лексичних запозичень — за їх зразком майже не утворювалися нові слова вже на українському ґрунті. У деяких випадках звукова оболонка слів на **-щик/-чик** залишається близькою до російської паралелі, часто відсутнє природне чергування **о/і** (*закройщик, наборщик*)» [13: 62]. На думку авторів, для утворення таких дериватів в українській мові є суфікс **-ник**: *переносник, прохідник, збирник*. Тому при збігові лексико-словотвірного значення таких синонімів літературна мова, зазвичай, віддає перевагу дериватові з **-ник**, в інших випадках спостерігається закріплення різних значень за різними утвореннями (*холодильник* — апарат, *холодильщик* — працівник відповідної галузі промисловості; *паяльник* — апарат, пристрій, *паяльщик* — той, хто паяє) [Там само].

Як варіанти функціонували іменники *посланець* і *посланник*, *промовець* і *промовник*, репрезентовані твірними основами дієслів недоконаного виду (назви осіб із суфіксом **-ник** переважали), напр.: *На прийомі були присутні посланник СРСР у Фінляндії В.З. Лебедев і посланник Фінляндії в СРСР К. Сундстром* (РД, 18.02.1953); *Червоною ниткою через всі зали музею проходить ідейна співдружба безсмертного Леніна і його соратника великого Сталіна і всіх посланців з червоним прапором комунізму* (РО, 5.04.1950); *Багатотисячна аудиторія бурхливо вітала промовців, висловлюючи цілковиту солідарність з Радянським Союзом* (А, 14.11. 1933); *Промовник виголошував доповідь, а присутні в залі супроводжували її бурхливими оплесками* (РО, 24.06. 1949).

Сему абстрактної активної дії передавали деривати з суфіксом **-ач**, базою яких були дієслова із значенням діяча: *завідувач, доповідач*, напр.: *Треба, щоб зобов'язання і критика перетворились на конкретні справи, щоб кожен учитель, директор і завідувач школи працівник райвно глибоко відчув відповідальність, яка покладена на нього партією і урядом* (РО, 13.09.1950); *Завдання партійних організацій полягає в тому, щоб найближчими днями відкрити агітпункти, добре їх обладнати, старанно підібрати завідувачів агітпунктів* (КП, 15.01.1950). Під впливом російської мови

зрідка вживався діеприкетник *завідуючий*, напр.: *Великим авторитетом користується на селі Ясногірка, Клесівського району завідуючий школою, громадський методист В. О. Клобанівський* (РО, 2.01.1950).

Як варіанти вживалися іменники *керівник* — *керуючий*, напр.: *Керуючий Укртютюнахортрестом Ткаченко та директор фабрики Маслик весною цього року зобов'язалися закінчити будівництво до 1-го травня, але далі обіцянок не пішли* (КП, 4.01.1950); *Керівники тресту і фабрики не допомагають конторі Укрхарчпромбуду, яка веде будівництво, не забезпечують її потрібним лісоматеріалом та обладнанням* (КП, 1.01.1950).

Характерною особливістю мови 40-50-х років було поодиноким вживання (у 20-30-ті рр. це було регулярним явищем) назв жінок за професією з суфіксом *-к-* без будь-якої стилістичної маркованості (*лікарка, директорка*), напр.: *Директорка школи бере активну участь в раціоналізації виробництва* (РД, 18.02.1953); *Лікарка повинна вміти поставити правильний діагноз і правильно лікувати* (МУ, 14.03. 1945).

Прескриптивна норма засвідчувала, що «для назв осіб жіночого роду.., особливо в назвах іншомовного походження, використовується форма чоловічого роду: *професор, директор, інспектор, друкар*» [5: 351]. Іменникові утворення жіночого роду з суфіксом *-к-*, як-от: *організаторка, провокаторка, засідателька* кваліфіковано як «розмовні, але більш поширені, ніж в російській мові» [Там само]. У цій та наступних українських граматиках наводилася думка Є. Куриловича про те, що для групи назв осіб за основним заняттям звичайним є вживання назв чоловічого роду на означення осіб жіночої статі. Не всі найменування професій мають відповідники з формальними ознаками жіночого роду, а в тих випадках, коли такі відповідники існують, вони нерідко належать до розмовного стилю [5: 116]. Про активне входження їх у вжиток та функціональні можливості свідчить фіксація в орфографічних словниках, а також у монографії «Словотвір сучасної української літературної мови»: «Суфікс *-к-* надає значення жіночої статі певним основам безсуфіксних іменників чоловічого роду (*пасажирка, делегатка*), іменників з суфіксами *-ар/-яр* (*бібліотекарка, малярка*), *-ач/-яч* (*позивачка, спостерігачка*), *-тель* (*визволителька*), *-атор/-ятор, -итор* (*агітаторка, імпровізаторка*), *-ер/-ор, -тор, -онер* (*тренерка, дикторка*), *-ант/-янт, -ент* (*дисертантка, емігрантка, опонентка, рецензентка*), *-ат* (*адресатка, делегатка*), *-ир* (*касирка*), *-ал* (*провінціалка, професіоналка*) та ін.» [13: 95–96]. Частота вживання в усіх стилях літературної мови в 90-ті роки ХХ ст. — початку ХХІ ст. впливає на зниження стилістичної маркованості іменників жіночого роду з суфіксами *-к-*, а в окремих випадках і до повної її нівеляції, порівняймо: *дисертантка, пасажирка, бібліотекарка*. Це ще одне підтвердження тези про можливу невідповідність дескриптивної і прескриптивної норм. Прескриптивна норма не завжди встигає відбивати тенденції дескриптивної норми.

Як варіанти функціонували віддієслівні іменники з суфіксами *-ування, -овання*, напр.: *Грінвуд — письменник видатного творчого обдаровання*

і спостережливості (ЛІМ, 29.03.1945); *Змінюється на краще устаткування наших заводів і фабрик* (Там само). У змаганні за дострокове виконання січневої програми і *риштовання* обладнання відзначився кращий стахановець *механо-складального цеху свердлильник Надточій*, який виконав три змінних норми (КП, 3.01.1950).

Для мови середини ХХ ст. характерне вживання дієслова *обслуговувати* і відповідно іменникової форми *обслуговування*, яке згодом витіснилося іменником *обслуговування*, напр.: *ЦК КППС зобов'язує партійні, радянські, господарські і профспілкові органи забезпечити дальше розширення сітки і поліпшення якості роботи дитячих лікувальних закладів, громадських їдалень, пралень, пошивочних майстерень та інших підприємств побутового обслуговування* (ЗП, 1. 03. 1953).

Вплив російської мови позначився на вживання варіантів віддієслівних дериватів *вигнання* — *угнання*, напр.: *Радянські партизани рятували багато тисяч радянських людей від угнання їх у фашистське рабство і знищення* (ПП, 22.06.1944); *Партія і народ працюють на вигнання і повне знищення ідеології буржуазного націоналізму* (МУ, 14.03.1945).

У шкільних граматиках і правописах до 50-х років ХХ ст. простежувалася тенденція розмежування віддієслівних іменників з суфіксами *-ування*, *-овання*. Морф *-ування* — рекомендовано було вживати винятково на означення процесу дії, *-овання* — тільки з предметним значенням [2: 359]. Проте на практиці таке розмежування не прищепилося, і лише в окремих випадках *-овання*, справді, вживають лише з предметним значенням, але одночасно *-ування* виступає в обох значеннях: *угруповання* — збірне предметне значення, *угрупування* — з тим самим значенням, але в основному на означення процесу дії; з тим самим розмежуванням — *риштовання* і *риштування*, *устаткування* і *устаткування*. Проте, як засвідчує лексикографічна і граматична практика, з часом один із варіантів зник або вони стилістично розподіbiliся. Орфографічні словники [8; 9] фіксують лише *угруповання*. Цей варіант є в реєстрі СУМ [12]. Слова *устаткування*, *устаткування* зафіксовані в орфографічному словнику [8; 9], але СУМ варіант *устаткування* подає з ремаркою «рідковживане». Деякі варіантні форми: *риштовання* — *риштування* функціонують як дублети і в сучасній українській мові [12; 8]. Було наголошено, що деривати з морфом *-овання* набули здебільшого предметного значення (*риштовання*, *угруповання*), а відповідні утворення на *-ування* (*устаткування*) звичайно поєднують у собі обидва значення — процесуальне і предметне [13: 37].

Мовознавці робили акцент на диференціації віддієслівних дериватів із суфіксами *-енн-*, *-уванн-*: «Суфікси *-ен'н'-* і *-ув-ан'н'-* часто використовуються для розрізнення видових ознак: перший означає доконаний вид, другий — недоконаний: *оточення*, *оточування*, *зменшення* — *зменшування*» [15: 39]; «яким би засобом не здійснювалася видова кореляція дієслівних основ, іменники, утворені за моделлю «До + ння, ття» зберігають видові показники і утворюють ряди паралельних відвидових

утворень» [15: 42]. Таку тенденцію спостерігаємо і в сучасній мовній практиці.

Віддієслівні іменники із загальним словотвірним значенням «опредметнена дія» здебільшого були похідними з питомим українським суфіксом **-ння** та його варіантами: *виплавлення, приймання, написання, перероблення, збирання*, напр.: *Нова технологія **виплавлення** сталі, розроблена нашими вченими, дозволяє без додаткових капіталовкладень значно збільшити випуск металу в мартенівських печах* (КП, 15.02.1950); *Ми твердо впевнені, що та традиційна дружба, яка встановилась між містами Тампере і Києвом, сприятиме дальшому розвитку дружніх відносин між населенням наших міст, заснованих на взаємному довірі і взаємному **поважанні** між фінським і радянським народами* (РК, 25.09.1955); *Робкори сповіщають, що останніми тижнями **вироблення** військових матеріалів дуже збільшилося* (БП, 21.03.1932). *Нині перед колгоспами області стоїть важливе завдання — своєчасно підготуватися і високоякісно, без втрат, провести **збирання**, обмолот і **витирання** насіння багаторічних трав* (ДП, 20.06.1950).

На позначення закінченої опредметненої дії активно вживалися віддієслівні іменники з суфіксом **-іння**, напр.: *Досить сказати, що ні в одному колгоспі не залишилося птахоферм, повне **спустошіння** зроблене в дворах колгоспників, тоді, як до приходу німців, вони буквально кишили різною птицею* (ПП, 24.04.1944); *Я пригадую запашний весняний день. Ніхто тоді не звертав уваги на **квітіння** садків, на гру барв чудового краєвиду* (МУ, 5.05.1945).

Іменникові деривати з суфіксом **-ува-, -ння** продукувалися переважно від моносемантичних дієслів, напр.: *Військовий міністр Японії катушковує воєнні **готування** проти СРСР* (БП, 21.03.1943); *На **прополованні** соняшника й зернових й досі панує знеосібка* (СХ, 31.05.1944). Як варіант до іменника *прополовання* функціонувало слово *полоття*, утворене від безпрефіксного дієслова *полоти*, напр.: *На **полоття** кукурудзи було організовано і зібрано понад 100 осіб* (ЗП, 31.05.1950).

Під впливом російської мови поширювалися віддієслівні моделі з суфіксом **-к-**: *перевозка, установка, розстановка, прополка* тощо, що спричинювало варіантність, напр.: ***Перевозки** посівних вантажів, встановлені на січень значно перевиконані* (КП, 22.03.1950); *Ясно, що така нерозумна **розстановка** людей наполовину знижує їх продуктивність праці, гальмує темпи збиральних робіт* (СХ, 16.07.1944); *Встановити у всіх колгоспах на **прополці** зернових і технічних культур порядок доведення в ланках завдань кожному колгоспникові окремо* (СХ, 31.04.1944).

Традиційно від 20–30-х рр. ХХ ст. активно вживався віддієслівний іменник *приймальня*, якого згодом витіснила з ужитку російська модель *приймона*, напр.: *Але може трапитись і так, що прийде Новий рік з невідкладною справою до **приймальні** якоїсь особи, а там візьмуть і протримать його години дві-три на вичікуванні, та ще чого доброго й стільця не запропонують. Так і буде чекати він, стоячи* (КП, 1.01.1950).

У 40-50-ті роки відчутно активізувався словотвір абстрактних іменників із суфіксами **-ість, -ств-**: *відважність, успішність, безстрашність, культурність, героїство, трудолюбство*, напр.: *Критика і самокритика підносить політичну культурність трудящих, розвиває в них почуття животворного патріотизму, полегшує їх навчання справі керування країною* (КП, 15.01.1950); *Перше місце по встигаємості займає Гусарська середня школа, встигаємість тут 90 процентів* (КЗ, 12.01.1941).

Як варіанти функціонували іменники *керівництво — водійство, відміна — відмінність*, напр.: *Під водійством великого полководця товариша Сталіна наша Червона армія до кінця виконає свій обов'язок перед Батьківщиною і розгромить ворога на його проклятій землі* (КП, 16.03.1944); *Нещодавно відбулася зустріч радянських письменників з львов'янами, де було прозвітовано про усі здійснені перемоги під керівництвом комуністичної партії* (ВУ, 1.04.1950); *Однією з докорінних відмін радянського державного ладу є те, що в Радянському Союзі вперше в історії здійснено справжнє народовладдя* (КП, 3.02.1950); *Знайти відмінності в житті народів Радянського Союзу дуже важко* (КЗ, 21.03. 1949).

Отже, незважаючи на кардинальне обмеження мовно-виражальних засобів, намагання обірвати літературно-писемну і лінгвістичну традицію, українська мова, зокрема і в періодичних виданнях, мала тенденції збереження визначальних особливостей та розвитку власних потенційних можливостей у словотворі. Прескриптивна і дескриптивна норми протистояли процесам денаціоналізації і уподібнення до російської мови.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

А — Арсенал	ЛГ — Літературна газета (Київ)
БП — Більшовицька правда (Вінниця)	МУ — Молодь України (Київ)
ВУ — Вільна Україна (Львів)	НП — Наддніпрянська правда (Херсон)
ДП — Деснянська правда (Чернігів)	ПП — Південна правда (Миколаїв)
ЗП — Закарпатська правда (Ужгород)	ПД — Преса Донбасу (Сталіно)
З — Зоря (Дніпропетровськ)	РВ — Радянська Волинь (Луцьк)
КБ — Комсомолець Буковини (Чернівці)	РД — Радянський Донбас
КЗ — Комсомолець Запоріжжя	РК — Радянський комсомолець
КП — Комуніст Полтавщини	РО — Радянська освіта
ЛМ — Ленінська молодь (Львів)	СХ — Соціалістична Харківщина
ЛІМ — Література і мистецтво (Київ)	

1. *Жовтобрюх М.А.* Мова української періодичної преси (кінець XIX — початок XX століття). — К.: Наук. думка, 1970. — 304 с.
2. *Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М.* Курс сучасної української літературної мови. — К.: Наук. думка, 1959. — 354 с.
3. *Ковалик І.І.* Вчення про словотвір. — Львів, 1961.
4. *Курилович Е.* Деривация лексическая и деривация синтаксическая // *Очерки по лингвистике.* — М., 1962. — 368с.
5. Курс сучасної української літературної мови / за ред. Л.А. Булаховського. — К., 1951. — 408 с.
6. *Левчицький М.* Українська граматики для самонавчання. — Катеринослав; Ляйпціг: Українське видавництво в Катеринославі, 1923. — 197 с.
7. *Наконечний М.* Українська мова: програма-конспект з додатком про новий правопис український. — Х.: Рух, 1928. — 240 с.

8. Орфографічний словник української мови. — К.: Наукова думка, 1975. — 856 с.
9. Орфографічний словник української мови. — К.: Довіра, 1994. — 864 с.
10. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. — К.: АртЕК, 2002. — 454 с.
11. *Синявський О.* Норми української літературної мови. — К.: Література й мистецтво, 1931. — 368 с.
12. Словник української мови. — Т. I–XI. — К.: Наук. думка, 1970–1980.
13. Словотвір сучасної української літературної мови. — К.: Наук. думка, 1979. — 406 с.
14. *Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф.* Граматика руської мови. — Відень, 1914. — 202 с.
15. Сучасна українська літературна мова. Морфологія/ за ред. І.К. Білодіда. — К., 1969. — 583 с.
16. *Тимченко Є.* Українська граматика. — К.: Час, 1917. — 168 с.
17. Український орфографічний словник / за ред. Скляренка В. Г. — К.: Довіра, 2007. — 1012 с.
18. Український орфографічний словник / за ред. Скляренка В. Г. — К.: Довіра, 2009. — 1012 с.
19. *Штефан А., Васко І.* Граматика української мови. — Мукачево: Вид. Учит. Т-ва Підкарпатської Руси, 1931. — 64 с.

Статтю отримано 02.06.2015

Tetyana Kots

Institute of Ukrainian language of National Academy of Science of Ukraine, Kyiv

WORD BUILDING FEATURES A NOUN IN THE LANGUAGE PERIODICALS
AND 40-50 YEARS OF THE TWENTIETH CENTURY. AGAINST THE BACKDROP
OF TRENDS PRESCRIPTIVE RULES

In the article the word creative processes in language journalistic style of 40–50-ies of XX century due to trends in prescriptive rules. Particular attention is paid to the functioning structural word choices summarizes the main directions lexical grammatical changes. At that time it was significantly limited the scope of functioning of the Ukrainian language, artificially modified, clearly outlined in the previous decade, trends in the development and institutionalization of the literary standard for all language levels.

Founded in 10-30 years of the twentieth century the rich linguistic and journalistic style expressive potential was significantly depleted due to the absolute removal of information which belonged to the spiritual aspects of life of the people (as a result — almost disappeared emotionally expressive lyrics, narrowed the range of content-information blocks, was broken connection and central and regional publications with live elements dialect), which led to restrictions vocabulary.

The most resistant to extralinguistic conditions was a grammatical system that, despite the proclaimed course of rapprochement with the Russian language, even decades maintained the original features of the Ukrainian language, particularly in the field of word formation. In the language of journalistic style expressive-stylistic feature of word formation in this period was almost curtailed, and naming nominative provide new facts of reality and the formation of concepts about them.

All regional periodicals had a significant impact of the Russian language, particularly in attracting not peculiar for the Ukrainian language means derivation. Prescriptive norm restrained trend towards leveling own distinctive traits of the Russian language Ukrainian language.

Key words: world-building, literary norm, variant, derivative word.